

UNITÁRIUS KÖZLÖNY

A VALLÁSOS ÉS ERKÖLCSÖS ÉLET ÉBRESZTÉSÉRE

Kiadja :
A DÁVID FERENCZ-EGYLET.

Szerkeszti :
Dr. BOROS GYÖRGY.

Előfizetési ára : 2 k. 40 fillér. Egy szám ára :
24 fillér. Egyleti tagok, 5 évi kötelezettség-
gel, egy évre 2 koronát fizetnek.

Minden pénz Gálfi Lőrincz egyl. pénztár-
nokhoz küldendő Kolozsvárra. — Hirdetések
jutányos árban fölvetetnek. — Kéziratokat
nem adunk vissza.

A szerkesztő asztaláról.

Az Alföldön még mindig tart a »mozgalom«. Most nem is egy, hanem több. Az aratók sztrájkja előre veti árnyékát, mert az arató munkásokat nemcsak kivándorlásra bujtogatják, hanem arra is, hogy ne dolgozzanak. A múlt évben szomorú vége lett, mert sok munkás elszalasztotta az időt. Egyik nagybirtokos úgy oldotta meg az aratás bebogozott kéréjét, hogy nem arattatta le 1000 hold búzáját. Vajjon nem lehetett volna-e jobban, okosan és hasznosan intézni el ezt a dolgot? Ha a birtokostól ma nagyobb bért kérnek, mint eddig, megmagyarázza a piaci árak emelkedése s a pénz értékének csökkenése, de hogy a birtokos nem teljesíthet minden kívánságot, az is bizonyos, mert ő a birtok jövedelméből nemcsak családot, várost és megyét tart fenn, hanem az országot is. A munkabér emelkedése vagy azt eredményezi, hogy a szántót is legelőnek hagyják, vagy azt, hogy a hol csak lehet, az emberi erő helyett, mindenütt gépet alkalmaznak.

*

Az alföldi unitárius mozgalmak, úgy látszik, komoly jelleget öltöttek ismét, mert a D. Pr. L. így vigasztalja magát: »hogy a következő nemzedékben alig pár hívük elszéled, több, mint bizonyos.« Ugyanez a lap írja: »Egész történetük (t. i. az unitáriusoké) vád és panasz a folyvást diadalmasan előre haladó református egyház ellen, melyet minden áron megfosztani igyekeztek.« Tehát nincsen baj most és nem lesz a jövőben sem, mert a ref. egyház diadalmasan halad előre! S mégis ugyanez a lap, egy füst alatt, elnevezi az unitárius egyházat »szemforgató kegyességűnek«, melynek »hite képtelenség, rationalismusa botrány, szabadság-szeretete képmutatás«. Annyi bizonyos, hogy a ki így beszél az vagy haragszik, vagy meg van ijedve, mert nyugodt

megfontolással ilyesmit nem szoktak mondani olyan társaságban, a hol a vélemény és gondolat szabadsága iránti tisztelet, bár legalább, féllábon áll.

*

Különben ez a keserűség meg van magyarázva a D. Pr. L. ugyanazon cikkében. Mezőturra meghívták a hódmezővásárhelyi unitárius papot, hogy ott tájékozza a közönség nagy seregét az unitárius vallásról és az unitárius egyházba való fölvetel felől. Az unitárius pap megtette, de olyan óvatos volt, hogy első alkalommal nem tartott beszédet, nehogy téritéssel vádolhassák. Csak újabb hívásra ment el újból s csak akkor tartott beszédet. »Persze minden eredmény nélkül« hirdeti a D. Pr. L. No hát akkor nem kell nyugtalankodni, sem türelmetlenkedni, annál kevésbé vészkiáltással verni föl a szomszédságot.

*

A kepe és a párbér nagy teher a népen, de ha csak ez lett volna a baj, soha egy sem lépett volna ki egyházából. Ilyesmit nem hirdethet, az aki a reformációt nem akarja megfosztani szellemi és erkölcsi értékétől. Avagy a reformációt a péterfillérek hozták létre? Mit mondanának az álföldi szőlősgazdák arról a szomszédjukról, aki január közepén hatalmas tüzeket rakna, hogy a hó menjen el, s ő foghasson már a szőlőmunkához? Ugy-e bizony, hogy a megfigyelőbe küldenék, éppen úgy, mint azt is, kí márciusban azért emelne magas kerítést a gyümölcsöse körül, hogy a nap ne süssön be s a hó ne menjen el, mert ő ki nem állhatja a tavaszt. Hát bizony furcsa dolgok vannak a világon s még furcsábbak lesznek ezután, amikor a D. Pr. L. Thurius nevű írója s még, itt-ott lappangó, egy-két társa is átfogja látni, hogy nemcsak »országos protestáns szövetség« fog létesülni, hanem »országos vallás szövetség« is, amely a felekezeti korlátok fölött eltekint, s az emberek, az ősmagyarok módjára, a Rákosmezején, vagy az ország legnagyobb csarnokaiban fognak együtt lelkesedni a vallás nagy és dicső eszméi mellett. Ha a politikában kárhoztatjuk a »divide et impera« elvét, a vallásban ne zárkózzunk el a különböző nézetektől. Hiszen a D. Pr. L. írója is erre készíti a lelkeket, midőn cikkét így fejezi be: »távolról sem gondoltam a lelkiismereti szabadság korlátozására.«

*

A »felekezetek közötti súrlódás ellen« orvoslást keres a Debreceni Protestáns Lap s azt hiszi, hogy a vallásfelekezetek egymás közötti viszonyait szabályozó törvények majd megfogják hozni az orvost is a gyógyszert is. Az okos törvény mindig

jótékony hatásu, ha a végrehajtása komoly és őszinte. De az ám a baj, hogy a hol nem egyenlő erők állnak szemben egymással, ott a törvény alkalmazásában könnyen esik hiba. Ezt a D. Pr. L. is ugyan tudja, hiszen sokszor panaszolja, hogy a magyarországi egyházak jogegyenlősége még ma is csak írásban van meg, mert a r. kath. egyházat, a gyakorlatban, államegyház-gyanánt szerepeltik.

Filep Albert orsz. képviselő elhunyt.

1827—1907.

Távirati uton jó a leverő hír, hogy az új országgyűlés egyik legöregebb, de nagyon mozgékony tagja: Filep Albert meghalt. Azokat, akik a derék öreg urat ismerték nem lepte meg a hír, mert tudták, hogy már az ősz óta súlyosan beteg. Kolozsvárt a Karolina kórház belgyógyászati osztályán gyógyíttatta magát. Innen Marosvásárhelyre ment az orsz. kórházba, de ott sem találta meg, amit keresett, a gyógyulást. A reménytelenség elvette az élethez való bizalmát.

1827-ben született Vaján Marostordamegyében. Iskoláit Marosvásárhelyt végezte. Részt vett a szabadságharcban, számos ütközetben. A szabadságharc leveretése után besorozták az osztrák hadseregbe. 1852-ben elfogták a Török—Gál-féle összeesküvés gyanúja miatt s két évi szigorú fogságra ítélték, melyet részint Nagyszebenben, részint Gyulafehérvárt töltött el. 1861-ben megválasztották Marosszék alkirálybirájává. Az alkotmány felüggesztése után lemondott. 1867-ben újra választották s csakhamar kir. tanfelügyelővé nevezték ki. Tanfelügyelői működéséről szóljon utódja, Deák Lajos:

Néhai jó Filep Albert bátyánk tragikus halála mindnyájunkat fájdalmasan lepett meg, — bár öreg koránál s nagyon súlyos betegségénél fogva, természetes halála, már hónapok óta bármikor bekövetkezhetett volna s az már senkit sem érintett volna meglepetésszerűen.

Ő a legelső tanfelügyelők közül való volt, aki már 1869-ben nyerte a kineveztetést s az akkori rendszer szerint, egyben, mindjárt a királyi tanácsosságot is kapta.

Tordai működéséről semmi tudomásunk nincs. Ez különben is rövid ideig tartott, mert a nemsokára bekövetkezett új megyei rendezéssel 1876-ban Marostorda megye tanfelügyelője lett.

Az új tanfelügyelők teljesen terra incognitát kapván és so-

kan közülök soha a feladatukat képező teendőkkel és dolgokkal nem foglalkozván, természetesen sok nehézségbe ütköztek felekezetek, községekkel és így önként érhetőleg, az első években inkább csak tapogatás, puhatolózás, a helyzetnek megismerése jellemezte munkásságukat.

Akkor mindenfelé a községi iskolákat erőltették, melyek nagyrésze azonban nem sikerült és csak szórványosan maradt meg azok közül néhány hosszabb ideig. Ellenben állandó forrásai és tárgyai voltak a felekezetek és községek között a viszályoknak; a tanítók rendetlenül, vagy sehogy sem jutottak csekély fizetésükhöz és mindezek a felsőbb hatóságoknak végtelen sok kellemetlenséget okoztak.

Végre a kormányzat is, belátván azon irányzat céltalanságát, a hetvenes évek vége felé már kezdette (legalább ezen a vidéken akkor) az állami iskolákat létesíteni — igaz, hogy egyelőre csaknem mind alkalmatlan és célszerűtlen kis bérszobákban (melyekből később végtelen nehéz volt átmenni a mostani palotaszzerű építkezésekre).

Filep Albertnek is sok küzködése és kellemetlensége volt a fenti viszonyokból kifolyólag, de magas műveltsége, jó kedélye és papokkal, tanítókkal való humánus eljárása, mégis nagyban könnyítették helyzetét, melyet természetesen az is nehezített, hogy voltaképpen hosszasabban soha sem volt hivatalnok, a sablonos napi tevékenységhez, irodához edzett munkás, mert az ő eleme ifjú korában a harcmező, azután a mezei gazdálkodás és még inkább a megyei politikai élet volt (ahol decentrálva volt az ötvenes-hatvanas években az országos politika is majdnem egészen) ott aztán elemében volt és a legélénkebb a debatterek és elbeszélők közé tartozott.

Az általa alapított néhány állami iskola helyét igen okos előre látással és jól választotta meg, azok nagyobb része, később megfelelő módon kifejlesztetvén, kiváló szolgálatot tesznek úgy az általános kulturális, mint a magyar nemzeti érdekeknek is.

Az is az ő jó emlékét dicséri, hogy egyike volt az elsőeknek, aki 1878-ban a vármegyei általános tanítótestület megalakításában tevékeny részt vett.

A felmerült nehézségek, teendők azonban folyton növekedvén és általában békés természete (mert azon időkben a politikában is még teljesen a mérsékelt irányzathoz tartozott) nem egyezvén meg a kicsinyes torzsalkodásokkal, küzködésekkel, még legjava férfi korában — mert akkor csak 55 éves volt — nyugalomba helyeztette magát s bár azután is nem egyszer kérdezősködött a tanügyi fejlődés egyes mozzanatai iránt, de már tanügyi körökben részt nem vett, hanem egészen a vármegyei,

az unitárius egyházi, s késő öregségében aztán, az országos politikai életnek, munkásságnak szentelte magát s jó rokonai és barátai körében élt, akik előtt kifogyhatatlan humoráért, jóízű elbeszéléseiért és derült kedélyeért haláláig mindig szeretett és tisztelt maradt.

Halála előtt pár héttel meglátogattam őt, hosszasan, kellemesen elbeszélgettünk; még akkor nem voltak olyan nagyok és türhetlenek fájdalmai. Akkor emlegette elsóhajtva, hogy »hej Lajos az volt még a szép idő, mikor én a hetvenes évek elején a Deák-pártnak elnöke voltam, te meg a jegyzője, épen tegnap került a kezembe egy állalad szépen megírott jegyzőkönyv, melyben a jelen voltak is fel vannak sorolva; micsoda névsor és gyülekezet volt az! Nem is lesz többé olyan soha«.

»Hagyd Albert bácsi, hiszen minden kor megtermi a maga szükséges embereit és — úgy mondják — akik vannak és élnek azok mindig a legjobbak.«

»Nem úgy van az édes fiam, válaszolá ő, mert igaz, hogy a régieknek is voltak gyengeségei és igaz, hogy régen is küzdöttünk és vetélkedtünk egymással, — de nem volt meg az az egymást sárba lerántó marakodás, gyűlölködés és bizony, valljuk meg, sokszor tisztán egyéni érdekhajászat is, ami az embert most csaknem végképen kezdi elidegeníteni a közügyektől és ami a honoratior osztály tekintélyének oly kimondhatlan kárára van, a most már a réginél sokkal értelmesebb és bírálatra képebb népnek, nagy tömege előtt«.

Ez volt szegény öreg barátommal utolsó beszélgetésem, azután már koporsójában nyugodva láttam, elváltoztatva a sors zordon keze által, addig kiválóan érdekes és tiszteletre indító, ősz fejét.

Nyugodjék csendesen az Urban!

A vallás és az élet.

Szerző felolvasta a Dávid F. Egylet áprilisi gyűlésén Kolozsvárt.

Egyéni, családi és társadalmi boldogulásunknak egyik alapja a vallásos hit s az ezzel ölelkező erkölcsi élet. E kettő tartja fenn az emberi léleknek egyensúlyát s teszi értékessé tehetségeinket az egyénre és a közre nézve egyaránt. Együttes hatásukban olyanok, mint a naprendszerre nézve a vonzás törvénye, amely-nél fogva a rendszerben levő égi testek utjukból ki nem térhetnek, sőt szabályos mozgásuk által a természeti rend szolgálatába állanak. Ennek folyományaképpen aztán élet fakad mindenütt, hol a szerves testek fejlődésére a feltételek megvannak.

Ethikai, vallás-erkölcsi alapok nélkül, el sem tudjuk képzelni a társadalmi életet. Már ez alapoknak hiányossága is rázkódást, hanyatlást idézhet elé a társadalmi rendben. Kiszabadítja az egyént a létföntartásért vívott harcban, az eszközök megválasztásának kötelezettsége alól, az egyéni becsvágyat az esztika szabályjából. Történeti példákból, esetről-esetre, bele lehetne bizonyítani, hogy a vallás-erkölcsi élet hanyatlása országok, népek sorsát pecsételte meg s döntötte nyomba évszázak nemes alkotásait. S mint a folyó, saját medrének iszapját szíva fel, borítja el a mezők virágait, ez is áradatképen tör a társadalmi élet vetésbarázdáira anélkül, hogy kárpothásként termékenyítő erőt hagyna vissza.

A természet állandó törvények szerint évről-évre önmagát szabályozza és igazítja ki, ám a lelkek evolúciója, sokszor évtizedek során egyaránt írt gyomot és nemes hajtást, hogy végül magának új tenyészetet indíthasson. A franciák eszmei evolúciója és forradalma abból származott, hogy ez erőteljes és vezető szerepre hivatott nemzet, politikai és társadalmi életében, erkölcsi egyensúlyát veszítette. Hiszen vigasztalásnak elég, hogy a fenséges tusában a francia glória sohasem látott fényében ragyogott fel. Mégis e nemzet küzdelme az emberiség javára való vértanuságnak marad.

Azonban maradjunk a saját tűzhelyünkönél. Legközelebről pedig vizsgáljuk a vallás-erkölcsi élet befolyását saját családainkra és népünkre. Előbb azonban töltsük ki a társadalmi és nemzeti élet kereteit azon képekkel, melyek a vallás tanításaiból, igazságáiból oda méltán beilleszthetők.

Ugy a családi, mint a társadalmi és politikai élet, a maga tagjaira bizonyos jogokat ruház át, de egyúttal elejők kötelezettséget is állít. Habár e jogok és kötelezettségek erkölcsi s némiekben vallási alapokon nyugsznak, ki nem meríthetik a vallás-erkölcsi élet összes törvényeit s nemcsak fölőlegessé nem, sőt egyenesen szükségessé teszik azoknak befolyását, közös boldogulásunkra. Hiányait kiegészítik, ridegségét elenyésztetik s bevonják a vallás-erkölcsi élet zománcával. Ezért van, hogy a társadalmi rend egyrészen — mint valamely hatalmas pillérekre — az egyházakra támaszkodik. Ebből pedig az egyházak fontos szerepe állapítható meg, mindazon vonatkozásokban, melyek a vallás lényegét teszik s sajátos vonásuknál fogva alkalmasak közös célok előmozdítására. Így kapcsolódik egybe a vallás a gyakorlati étellel s válnak a különböző egyházak a nemzeti életnek is fentartó oszlopaivá.

A vallás nem cél önmagában, ám az egyéni boldogulásnak, a családi és társadalmi rendnek egyik leghatalmasabb eszköze.

Minden változatában pedig hódolat az istenség eszméje és a különböző fejlettségű erkölcsi törvények előtt. A nap tűzarca s a bálványok előtt való leborulásban, épúgy megláthatjuk az emberi léleknek egy magasabb rendű lény utáni vágyakozását, mint a bosszuálló Jéhova s a keresztyénység Istenének, a szeretet Atyjának imáadásában.

Világos, hogy a különböző vallások, a maguk eszmei és erkölcsi tartalmuk szerint, különbözőképen gyümölcöztek az emberiség számára. A legáltalánosabb álláspontra helyezkedve is, be kell látnunk, hogy a keresztyén vallás tanítása a láthatatlan istenről, ki lélek s kiben mindnyájan egyik vagyunk, amaz erkölcsi törvénnyel együtt: Szeresd az Istent teljes szivedből és lelkekből, szeresd embertársaidat, bocsáss meg ellenségeidnek, a legteljesebb mértékben hozta felszínre a léleknek értelmi és érzelmi kincseit s nemcsak az emberek egyéni életében szült békés forradalmat, hanem újra alapozta az állami és társadalmi rendet s a régiek romjain alkotott egy új erkölcsi világot.

Igen távoli s vegyes érzelmeket keltő cél volna a különböző vallásoknak az egyéni és társadalmi életre való hatásait részletesen tárgyalni. Elégséges megállapítani, hogy a vallás az emberi léleknek belső szükséglete s a maga változataiban is egy örök eszménynek keresése által az emberiség tökélesbülésének legfontosabb eszköze. Igazság, melyet a költészet zománca von be és erő, mely jótékony hatásaiban az egyéni és együttes élet újjáteremtésében sem merül ki.

Midőn a földműves barázdáit szántogatja s tördeli szét a kemény rögöt, hogy magvait puha talajba hinthesse, vagy amikor a hivatalnok aktáit morzsolgatja le, a bízó lelkekben ott van az Isten s a maga újjaival simítja végig a verejtékes, avagy gonddal terhelt homlokot. És a munka megy, halad tovább. A bizalomnak, a hitnek ereje társul szegődött a hű munkás mellé s már szinte látszanak is a zsendülő kalászok, avagy a végig szántott papiros betűsorai. S ilyenkor már édes megelégedéssel látjuk, hogy nem vagyunk magunkra, tartalmasabbak vagyunk egy hatalmas erővel, melyet meg nem foghatunk, de a mely él bennünk, körülünk önmaga által.

Sok kincseit veszíti el. Emberek kapzsisága, csalárdsága hajléktalanná teszi. Avagy talán önmaga pillanatnyi gondtalansága miatt jut szegénységre. Mi történik? Az Istenben bízó lélek úgy tapasztalja, hogy nincsen veszve minden. Az erdő fáival, gyümölcseivel, a mező határa áldásaival épen úgy telve s munkája után szerény részecskét kínál neki. Az isteni gondviselésben való hite a munkássorba állítja be s csekély szerzeményének ízes gyümölcset vídáman osztja meg azokkal, kik övéi vér és

lélek szerint. A világ ítélete? Hát mit ér a világ ítélete akkor, ha érezzük önmagunkban, hogy az út, melyet választottunk, isteni törvények szerint való? A kishitűnek kezéből kiesik az életharc fegyvere, a beteges lelkű s előítéletekkel telt férfi másik fegyvert ragad, hogy az élet küzdelmeivel szemben való gyávasága hőstetté magasztosuljon föl. És a fölületések bátorságról beszélnek ott, hol a lelki végkimerülés már bekövetkezett. És aztán hamis szólamok járnak szájról-szájra arról, hogy nemesebb élet folytatására nem való e köznapi élet, hogy csak az tarthatja fenn magát, ki nem válogatós az eszközökben és a boldogulás útjainak keresésében. Holott igazában véve ez nem áll, hanem az már való, hogy a boldogság fogalma az emberek gondolatvilágában ki van forgatva eredeti jelentéséből. Nem régen még az egyszerű családi hajlék a maga örömeivel s benne a munkaszeretet, mértékletes élet, takarékoság elégséges volt boldogságunk megalapítására s benső vallásossággal, hittel párosulva, annak betetőzésére is. Ma egy ruhadarab, egy új divatu kalap, mely másnak van s nekünk nincsen, tönkre silányítja előttünk az egész mindenséget. Bámulunk, hogy miért nem sir az egész világ, mikor mi hév könyeket potyogtatunk alá. Mért nyílik az ibolya, miért röggyeznek a fák ami végtelen bánatunknak ez esztendejében? Persze hát az is kitűnik aztán ebből, hogy a Gondviselés utjai nem igazságosak. Már hogyan is lennének azok — kérdem én — ujjabb divatu, selyem diszű kalapok nélkül?

S így vagyunk egyebekben is. Nem mindnyájan, de az egésznek tekintélyes része. Lelkünk tudatos működésének hatása alól felszabadult vágyaink eléréséért énünknek tartalmasabb részét dobjuk oda s nem gondolunk arra, hogy nem biztos utra, hanem sodró áramlatba jutottunk.

Vizsgáljuk csak székely népünknek életét. Egyszerű szokásokkal, s vallásos hite erejénél fogva, sulyos megpróbáltatások között tartotta fenn magát. Örege, ifja fölkeléskor, lefekvéskor csöndes imába merült. A templomok zsúfolásig megteltek. A világ szerinti dolgokat cicomában, pompában alig ismerte. A vallás tanításai erkölcsi törvényeket rögzítettek meg szívében, amelyek szerint kell élni. És a fehérre meszelt székely házak falain belül megelégedés, boldogság honolt. Azonban mi történik tovább? Az új kor szele végig süvölt a székely havasokon, közelben zakatoló vonatok éles füttye hallatszik... Jönnek a hírmondók, kik városokat láttak fénytengerben uszni, nyüzsgőmozgó cifra néppel. Ki állna ellen a csábításnak? Másnap aztán elmarad a reggeli imádság s ehelyett a lány anyját, a fiu apját kéri, eressze el szerencsét próbálni. S a nehéz munka helyett a könnyű élet vágya s kínálkozó változatossága, kétes értékű

öröme megnyitja a székelyföld kapuját. Előbb azoknak, kik gyöngék voltak már hitökben és önbizalmukban, azután azoknak, kik gyöngékké váltak azután. Egy pap mondta híveinek: Amig szemeitek az Istent keresték, lábaitok a földhöz tapadtak. Hitetek elvesztével megnyílt számotokra a világ mindanegy tájéka!

Némely pogány nép harcbamenetel előtt ma is a maga bálványistenét táncolja körül s oda tér vissza, ha azt dicsőséggel fejezhette be.

Nekünk arra lenne szükségünk, hogy őseink nyomdokaiba térjünk vissza s úgy a magunk, mint a nép családi életét igazi vallásos érzés ébresztése, ápolása által tegyük tartalmasabbá. Nehéz idők járnak s ha bizalmunk még jobban megcsappan családunk, vallásunk és nemzetünk jövőjében s Istenben való hitünk elenyész, olyanokká leszünk, mint a puszták fővénye, melyet széthord a zivatar a szélrózsa minden irányába. Veszteni való időnk nincsen, lépünk mindnyájan a vallás-erkölcsi élet mezejére ugartörésre, forgatásra.

Munkánk nem lesz könnyű, de becsületes munka lesz, melynek gyümölcse ránk és utódainkra örökségképen marad.

Kolozsvár, 1907. április 20.

Tarcsafalvi Albert.

Oxford tavasszal.

Az, aki régesrég Oxfordban vagy Cambridgeben Egyetem alapítására gondolt, mindennel számot vethetett, csak az éghajlattal nem. Nincsen itt egy félnap, hogy az idő ne változna. Az őszi és a tél olyan lehangolóan borús, ködös, nyers, hogy az ember nem várja kezdetét, de örül a végének. Mikor az ifjúság egybegyűl az év elején, a váltakozó időjárás megpróbálja a szenvedetet. Az új fiúk heteken át szenvednek, amig megszokhatják. Ezen csakis a test edzésével lehet segíteni, mire az angol nép nagy gondot fordít.

Az áldott tavasz meghoz mindent. Ilyenkor Oxford egy kis virágbokréta. A Collegek ódon falait s a város új épületeit eltakarja a sok fa, meg a különböző fajtájú felfutó s más kúszó növény. Az angol építkezési rendszer szerint, virágos kert van minden ház előtt, mi olyan kellemessé teszi az utcát. Mikor ezt látom, szinte fájján érint az a visszás helyzet, hogy odahaza székelyföldi falvainkban is kezdik elhanyagolni a kis előkertet a gondos kezek s kezdik a házakat kiépíteni az utcára, mert az városias és szerintök haladás jele. Hátha hozzávesszük azt, hogy ezzel egy ősi magyar szokást és székely építkezési sajátosságát semmisítnék meg.

A Collegék legtöbbje kertben van, különösen a régiéket sétatér és folyóvíz veszi körül. Ezenkívül mindeniknek van közelebb vagy távolabb játszótère, hol rendszeren d. u. 2—4 óráig kün van az ifjúság. Most a tennisz járja leginkább. A csolnakázás állandóan divatos. E szót «divatos» szinte rosszul használom, mert itt a testedzés nem divat, hanem életföladat. A legtöbb intézetnek iskolahajója van s onnan eveznek rendre s tartják az év végén versenyeiket nagy ünnepség keretében. A testedzés különböző nemeihez más-más öltözetet használnak. Olyan érdekes, mikor a mezőről özönlenek haza sároson, piszkoson. A magyar városi közönség, megeshetik, megütközne, látva ezt az utcai izléssel való nemtörődömséget, de itt érdem, mert következik utána a fürdőzés, kimosakodás, az étvágy és jó egészség.

De ne gondoljuk, hogy ez az ifjúság körében van így csupán. Az életkor és a nem, a vagyon és műveltség nem tesz különbséget a testedzésnél. Bámulatosak a nők is e téren, kiknél a lovaglás kezd nagyon terjedni újabban, már értem azokat, kiknek modjában áll. Az iparos és napszámos osztály külön erre a célra adott játékműzőkkel rendelkezik. Sőt meggyőződtem útazásaim között arról is, hogy faluhelyeken a község maga ajánl föl ilyen mezőket, ahol a jókedvű nép játszadozva töltse az időt a szabad ég alatt. Milyen megragadó példa kellene hogy legyen ez, nekünk magyaroknak. Nem látjuk, hogy ma az ifjúság játszóhelye is kezd a korcsma udvarára terelődni. Gyermekkorunkban még szívesen kimentünk a határra, csoportosan «lopni a napot», ma az ősi nemzeti társasjátékok is kiveszőfélben vannak. A nép gondolkozása is halad, sok mindent kedvel ma, mit holnap már megun, de az egészséges irányu szorakozást meg nem unja soha. Hányszor megtörténik, hogy szívesen töltene az időt ilyen irányban, de a gyermekkori játékok kényelmetlenek, igen fárasztók s emiatt lemond róluk, mert kénytelen. Mit is csináljon, ha senki sem mutat neki valami társas játékot vagy ahoz hasonlót. Pedig kevés pénzbe kerül, különösen ha egy társaság veszi, vagy közvagyonból szerzi meg. S ami megfizethetetlen, kiüti kezükből a ferblit és a pohárt, no meg a szennyes tárgyú szószátyárkodást is szájokból.

A test edzése valósággal vérévé vált az angolnak. Igen sokan hosszú sétákkal érik be s vannak, akiknek kevesebbel is meg kell elégedniök s ezek a betegek vagy nyomorékok, kiket tolószekéren taszítanak naphosszat, vagy saját magok hajtják azt, hogy szabad levegőn lehessenek. A kerékpározást nem is említem, hiszen az öt-hat éves gyermekek kirándulásokat tesznek rajta. Ifjú és öreg egyaránt használja. Ha mí odahaza papot lovagolni vagy kerékpározni látunk, fölvetjük a kérdést, hogy hát

ez miként fér össze a paláttal. Itt a lelkész együtt örvend híveivel a testedzésben és szorakozásban.

Az pedig olyan kellemesen meglepő, mikor mindenféle gyermeket látunk künn az Isten szabad ege alatt. A mama nem röstelli kicsijét kítaszítani a gyermekkocsin a rétre, sétatérre, hol esetleg sokan láthatják. Ezért olyan utánzásra méltó a csecsemők és fejlettebbek nevelése Angliában. Egy átlagos kimutatásból meggyőződünk, hogy Magyarországon a gyermekhalálozás fölülmúlja Európa mindenik államáét. Szomorú valóság. Oka pedig a szobában, zárt helyen való gyermeknevelési rendszerben keresendő. Gondoljunk pld. télen munkásnépünk szobájának levegőjére. Eddig hozzá voltak szokva a szabadtüzelő természetes szellőztetőjéhez, de az újmódi vasvályhák ezt nem segítik elő, ablakot pedig nem nyitnak, mert nincsenek hozzászokva, vagy pedig kifut a meleg. Magyarország a gyermekkényeztetés hazája. minek sok káros kinövése van, kivált egészségi szempontból. Azt nem is említem, hogy sok szülő, csupán szeretetből, pálinkás kenyeret dug csecsemője szájába s hiszi, hogy jót cselekedett vele. Különösen télen ritkán viszik ki őket a féltés miatt. Angliában a tél keveset határoz, mert az átmenet folytatólagos, úgy, hogy a hideg könnyen elviselhető.

Fontos továbbá a hajdonfőn járás. A felnőttek s különösen az ifjúság fejfedő nélkül jár-ke, mert csecsemő korától úgy nevelik. Igen érdekes, hogy van egy középiskola Angliában, hol a hajdonfőjárás kötelezővé van téve az alapító egyenes óhajtására. A kemény kalap — legyen az szalma vagy posztó — nem nyomja be, nem idomítja el a koponyát. Ez pedig az agy fejlődésénél lényeges s kihat jövő szellemi képességeinkre. Mi odahaza csapjuk a fejkbe ha kell, ha nem, hiába kapalódik keservesen, természetzerűleg a kis rabszolga. De az a szép hófehér arcbőr! Kár érte, hogy elsütötte a nap. Azonban nemcsak a koponya fejlődése lényeges itt, hanem az is, hogy idegrendszerünk központja megedződik teljesen. Minden csélcsap szellő nem okoz náthát vagy fejfájást, az idegesség pedig ki van zárva. Mi kiszaladunk szobánkából, ha egy kis légjárás kering, mert holnap talán ágyba kerülünk miatta, az angol ajtót és ablakot nyit s leül dolgozni kényelmesen. Mennyire jellemző az is, hogy mi, mihelyt utolér valami gyöngeség, őrizzük szobánk négy falát, az angol rohan a szabad levegőre, kihevítő sétákkal állítja helyre egészségét. Így volt ez velem is. Mikor ide jöttem s a nyers időjárás előfogott, a hazai kúra szerint bezárkóztam, hogy hamarabb jobban legyek. De a fiuk kihúrcoltak erőnek erejével, megkínóztak a szabad ég alatt s meggyógyítottak, mert a testtel a kedély is frissült, üdült szüntelen.

A gyermekek játszóterei föl vannak szerelve minden lehetõvel. A hinta és fõvenyhalom elmaradhatatlan. Edinburghban, Skócia fõvárosában, e tekintetben pompás fõszereléseket láttam, melyeket a város adott. Az egészségügyi egyesületek azt is megteszik, hogy messze, a határon vagy hegyoldalokon, állítnak föl ilyen játéktelepeket.

Fõlemlítsem-e, hogy az angol nem fûti télen hálószobáját, mi különösen az ifjúságra nézve okos dolog. Az ablakot félig vagy egészen nyítva tartják, hogy a szellõzés annál nagyobb legyen. Mikor ide jöttem, vacogott a fogam egész éjszakákon át, de megszoktam s most nem cserélném vissza semmiért. Odahaza jajveszékelnék ifjaink, ha intézeteink hálótermeiben nincsen 18—20 fokos meleg. Itt nem túrik meg a tüzet. S melyik egészségesebb? Az a test pihen-e nyugodtabban, amelyik elkénytelenedve nyúlik el a paplan alatt vagy a másik? S nem tudjuk-e hogy ez az állapot milyen izgalmas álmokat teremt, nem egyszer erkölcsünk rovására? Igaz, hogy a mi telünk hidegebb, de az, aki ezt az egészséges alvásmódot szeretné megszokni, most a tavasz kitünõ alkalom a beindításhoz. Hátha a télen nem lesz szükség tüzre?!

Nem hallgathatom el egészségügyi szempontból azt sem, hogy itt a legszegényebb napszámos is alsóinget visel állandóan. Ez óvja meg a testet a váltakozó idõ eshetõségeitõl. Odahaza láttam, hogy népünkre miként erõszakolja rá a kereskedõ hítvány flánel s más portékáját, mely miután elzárja a levegõt a testtõl, meggátolja a szellõzést és a hûlést elõsegíti. Inkább ne viseljenek semmit, mint e rongy ingeket. A kötött trikóing pedig tavaszra és nyárra szól egyaránt, hiszen ekkor van testünknek legtöbb izzadása, melynek a bőrre rászáradni nem volna szabad.

Mindezeknél azonban ne tévesszük szem elõl a helyi viszonyokat és az éghajlati különbséget. De az kétségbe vonhatatlan, hogy a mi telünk több élvezetet nyújt és testedzésre is alkalmasabb, mint az itteni. Hát a tavasz és a nyár, meg az õsz fõnséges tájakkal, fürdõkkel stb., mit Angliában hiába keresünk. Valljuk meg, hogy igen gyakran saját otthonunkban is nem tudjuk kihasználni az alkalmatosságot. Sokszor talán a pénz az akadály, de arra senki sem gondol, hogy a kellemes idõtöltésnek nincsen ára, s hogy néha milyen nagy összegeket emészt föl a doktor és gyógyszer-tár. Természetesen nem állítom, hogy itt e szigetlakók között már minden pompás és nagyszerû, odahaza meg semmi sem jó. Egy angol utazó közöttünk épen annyi utánzásra méltót talál, mint mi náluk. Azt az egyet õk is megtanulták bizony, hogy mi a gyermekeket nem neveljük az õlebekkel együtt. De hát ebben is van valami hasznos, hiszen együtt fut-

kosnak ott a zöld mező pázsintján, melyet a tavasz új életre hívott.

Bizony gyönyörűség beletekinteni ebbe az angol egyetemi és társadalmi életbe, mert valljuk meg, hogy ha az oktatás terén sok ferdeséggel és ósdisággal találkozunk is — van benne több olyan jó jelenség, amit nálunk felé hiába keresünk. Ilyenkor, tavasszal lehet látni igazán az ifjúságot és a népet a maga foglalkozása körében és a természet ölén a szabad percekben. Kihat ez az egész életre s megeleveníti azt. Nem szálnalmas állapot-e, hogy egy egyetemi város, mint Kolozsvár, nem képes egy játékeret ajándékozni az ifjúságnak...

A foglalkozásnak ez a köre világosan megmondja, hogy az angol ifjú miért nem jár vendéglőbe vagy kávéházba, hogy élvezze annak füstös levegőjét és penészvirágait; miért szereti jobban a könyveket, a tudományt, mi általában a népre is vonatkozik. Ez a csoportos időtöltés, együttvigadás növeli az ösztetartozás érzetét és csökkenti az egyenletlenséget. Sok más lélektani jelenség vetődik fölszínre itt, minek nagy része önként értetődik. Egy dolog tagadhatatlan s ez fájdalom az, hogy a durvább játéknemek érzelmeik finomságára nem egyszer káros befolyással vannak. Talán ez a magyarázata, hogy a magyar gyöngédség és előzékenység az angolnál jellembeli fogyatkozás.

Raffaj Károly.

Láncelevezés a konviktus javára.

A láncelevezés az utóbbi hetekben nagyon lassan megy. A levelezés virágkorában kaptam egy nap 30—35 levelet is. Most már alig kapok naponként 1—2 levelet, sőt volt már több nap, amelyen egyet sem kaptam. Hogy a láncfűzés kedvét kissé élesszem, a következőkben egy-két adatot közlök.

Előbb azonban helyreigazítom a Közlöny márciusi számának egy hibás adatát. Én ugyanis Kádár Berta őnagyságától Korondról nem 23 K, hanem 32 K kaptam. Ezt a nyomdahibát — a correcturát nem én néztem át — kívánságára szívesen javítom ki sőt azt is közlöm, hogy újabban megint 1 K 10 fillért kaptam e célra.

Ugyanilyen gyűjtést rendezett Csókfalván Kelemen György lelkész is, kinek hívei 11 K 20 fillért adományoztak. Követésre méltó szép példa. Köszönet érte a nemes cél érdekében!

A mai napig 1528 levelet kaptam s a gyűjtött összeg egy néhány koronával meghaladja a 700 K-t. Jelentékenyebb összeggel járultak hozzá: Ugron Zoltánné (5 K), Mózes Mihály lelkész

(10 K), egy névtelen (4·10 K), Péterfi Albert (2·60K), Gombos Sámuel (3 K), Bedő Lajos (4 K), Péterfi Gyuláné (3 K), Kiss Aladár (2 K), Raffaj Zsigmond (5 K), dr. Gyalui Farkas (3 K), a kolozsvári főgimn. VI. o. tanulói (11 K), VII. o. tanulói (8·70 K), VIII. o. tanulói (16·16 K), Ürmösi Károlyné (4 K), Mózes András Temesvár (10 K), Herman Ilona (2·40 K), Szentiványi József (10 K), dr. Ferenczi Géza (10 K), Kiss Ilona Vargyasról (2 K), Ürmössy Jenő Palatka (5 K), Árkosy Lajos (2 K), Lőrinczi Dénes tábornok (5 K). Ezeken kívül többen küldöttek 1—2 koronát, akiknek a nevét azonban nem lehetett megállapítani, legfeljebb csak a láncszem számát. Köszönet az összes felsorolt és fel nem sorolt adakozóknak! Jó volna, ha legalább oly összeget összegyűjthetnénk, amelynek az évi kamatja kitenné egy negyed konviktusi kedvezmény összegét. Akkor e lánclevelezés emléke és áldása örök időkre fennmaradna.

Kolozsvár, 1907. április hó 28-án.

Dr. Gál Kelemen.

I R O D A L O M.

Magyarország története. Irta dr. Kőváry László. A 19-ik százban három historikusunk volt: Nagyajtai Kovács István, akit a székelység és az unitáriusság érdekelt, de aki inkább úgy tűnt ki, mint gyűjtő. Könyv és kézírattára megbecsülhetetlen értékű. Jakab Elek szélesebb körben mozgott s főleg mint moragraphia és biographiai író tűnt ki. Rendkívül termékeny volt. Nagyon sokat és gyorsan dolgozott. Az unitárius jeleseket ő hozta elé a feledés homályából. Kőváry László a harmadik. Brassai tanítványa. Maga is gyűjtő volt, de mindent azonnal földolgozott. Bizonyos távlatból szemléli az eseményeket, tehát összhangzó képet fest. Szeret kezdő lenni, mert Erdély történelme nincsen megírva, s ő a hiányt nagyon érezi. Megírt könyvei egész könyvtár s azt most egy újabb nagyszabású művel gazdagította. Magyarország történetét írja meg ecsettel. Ecsetjét a hazaszereget tartja kezében s a nagy események dobozaiból látja el festékekkel. Magyarországot nagynak, hősnek, okosnak és előrelátónak tartja, s lépteit a honfoglalás, honalapítás, királysággá alakulás hatalmas mozzanataiban híven kíséri, megokolja és beilleszti az európai világrendszerbe. A 82 éves öreg ur úgy hat ránk, mint hasonló korában Martineau a bölcsész. A Vasárnapi Ujság észrevételeivel zárjuk sorunkat, melyeket a mély tisztelet és a nagy elismerés irányít. A Vasárnapi Ujság ezeket írja: Módszere azon a szemponton alapszik, hogy Magyarország történetét nem elkülönítve, hanem mindig a nemzetközi helyzet

szempontjából igyekszik előadni, a többi európai népek életével, viszontagságaival és fejlődésével való kölcsönhatásban. A nagyarányu munka olvasása közben bámulnunk kell azt a szellemi rugalmasságot, melyet lépten-uyomon elárul s azt a munkabírást, amely a szerzőt még ily késő öreg korában sem hagyja cserben. Ami szellemi életünkben, melyet oly szomoruan jellemez az időnek előtte összeroskadtak, munkától elidegenedettek nagy sokasága, mindenesetre vigasztaló látvány ez a pátriárka-korú tudós, aki még ma is csorbitatlan erővel futja a versenyt nálánál sokszorta fiatalabbakkal. A munka megjelenésére az alkalmat Árpád vezér halálának mostani ezredik évfordulója adta meg.

EGYLETI ÉLET ÉS MUNKÁSSÁG.

A *budapesti Dávid Ferencz.Egyletnek* február 16-án tartott tea-estélye alkalmával adakoztak: Perczel Ferencz és neje 120 kor., Gruz Albertné 40 kor., Urmössy Miklós és neje 36 kor., Botár Jánosné, Józsa Mihály és neje, dr. Székely Ferenczné, L. dr. Sándor Balázs és neje, dr. Daniel Gáborné 20—20 kor., Nérei Odönné, Józan Miklósné 10—10 kor., Pessi Jánosné, Gömöry Károlyné, Prof. Bókay János 8—8 kor., Pessi János 6 kor., Réch Aladár és neje, Újváry László és neje 5—5 kor., L. Berde István (Szolnok) 4 kor., dr. Krécsy Béla, Barabás Kálmán, dr. Pár-czer Tivadar, Stumpf N. 2—2 kor., özv. Bogyay Kálmánné. N. N. 1—1 kor. Összesen 370 kor. Ugyanennyi lévén a tiszta jövedelem. Házi asszonyaink buzgó szolgálataikért a szereplő művészek a szives közreműködésért, az adakozók becses adományaikért fogad-e helyen is az egylet hálás köszönetét.

A *budapesti Dávid Ferencz Egylet* tagjai hátralekös és folyó évi tagdíjukat sziveskedjenek a titkári hivatal címére (*Budapest, V., Koháry-u. 4.*) postalátványon, május hóban beküldeni. Tisztelettel Józan Miklós főtitkár.

A **nyári vasárnapi tanításra** hívjuk föl első helyen a szülők figyelmét. Az ismeret és a tudomány olyan az

ifjunak, mint a jó buzakenyér, erősödik, okosodik tőle az elméje, tisztul a szíve. Olyan nagyot hibázik, a ki ettől az iskolától elvonja a felnőtt ifjakat, mint a ki nem ad nekik tápláló eledelt. A lelkesz uraknak szives figyelmükbe ajánljuk. 1. *A zsinatok és zsinattartás ismertetését*, ezzel kapcsolatban az egyházi szervezet ismertetését. 2. *Egyházunk történelmét*. Erre czélszerűen felhasználhatók kézi és olvasó könyvül Simó János: az unitárius egyház története (Kapható a D. F. E. titkáránál 1 kor.) Demeter Dénes konfirmácziói emlékkönyve (kapható Betegh Pálnál Székelyudvarhelyt). 3. *Jeleseink életét*. Erre kézi és olvasó könyvül jól használható az Unitárius Kollegium Irásban és Képekben ára 1 kor. 4. *A biblia ismertetését*. Kézi és olvasókönyvül felhasználható Urmösi Józseftől: Nyári vasárnapi tanítások ára 80 fillér különösen a magyar történelmi vonatkozásokat ajánljuk figyelembe. A tiz tanítás egy nyárra való. (Kapható szerzőnél H.-Szentpálon.)

A **f. egyleti titkár és pénztárnok** uraknak figyelmébe ajánljuk, hogy az idén egyleti évünk július 31-én zárul. A jelentéseket és a tagdíjakat sziveskedjenek július 15-ig beküldeni, hogy földolgozhassuk.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI MOZGALMAK.

Dr. Benczédi Andort, néhai Benczédi Gergely tanár fiát, ki eddig államtudományi doktor volt, május 18-án avatták a jogtudományok doktorává. Gratulálunk a derék, szorgalmas ifjunak s kívánunk pályáján sok sikert.

Kénossy Béla Egy költői lelkű, nemes szívű férfiú, ki ifjúságában társainak díszé, büszkesége, költője volt, férfi korában a munka embere, de mindig az irodalom barátja, a költészet mivelője, Kénosi Kénossy Béla udvarhely vármegye ny. főjegyzője, a Ferencz József és a magas német Mária-rend lovagja elhunyt május 9-én Segesvárt, gyermekei gondos karjai között. Szép családja mellett, megyéje és az unitárius egyház fájlalja elhunytát.

Hittanári állás szervezése került szóba az E. K. Tanácsban, de ezis nem a hittani intézethez, hanem a főgymnaziumhoz. Haladás lesz, ha megérjük, mert akkor a paptanárok a theológián többet foglalkozhatnak. Oh, vajha sor kerülne arra az egyetlen felső iskolánkra is!

2000 korona egy hónap alatt! A székelyudvarhelyi lelkész azt írja, hogy a templomépítésre szükséges 10.000 koronából 2000 már összegyűlt. A többi is megjön rendre, mert 800 ember kell, hogy 10—10 koronát adjon. Ha mindenki szakít egy pár koronát erre a czélra, adósság nélkül fog állani a szép templom, a melyről már is azt mondják, hogy a város legszebb épülete és díszé! Nőinknek is jóindulatába ajánljuk a sz.-u. templomot.

Amerikába már sok ezren kívándoroltak, de a kik ezután akarnak menni, gondolják meg, hogy az amerikaiak megíjedtek a nagy népcsődültől s erősen szigorú vizsgálat alá vesznek mindenkit ott a tulsó parton. A ki gyenge, a kibén betegség lappang, a kinek nincs elég pénze, azt nem eresztik be. Annak ott kell vesztegelni a raktárban addig a míg más hajó indul vissza. Akkor aztán szegyen szemre partra teszik Fiumében, hogy menjen a merre tetszik.

A hazajáró lelkek. Egyik tudósi-

tásból újból látjuk, hogyan sóvárognak haza felé azok, a kiket »sorsuk« a nagy Amerikába vetett. Eszet adni annak, a kitől az Isten elvette, senki sem tud. Mi már husz éve hirdetjük, hogy mindenütt jó, de legjobb otthon». Meg lehet itt élni, ha bajjal is. Lehet segíteni a nagy bajon is. Most a székelység érdekében az országgyűlési képviselők vezetése alatt nagy jelentésű mozgalom indult meg. Az erdei tilalmakat újra akarják rendezni, az állattenyésztés régi útjait megakarják nyitni.

Romániából sokan jöttek haza, de hogy? Megfosztva a szeméremtől, a becsülettől, az egészségtől. A ki oda megy ségyent hoz haza. Nézzetek körül s meglátjátok a saját községekben.

A hágai béke congresszust megfogja előzni a világ vallásai képviselőinek a kongresszusa. Ezzel azt akarják kimutatni, hogy a béke kérdésében minden felekezet egyetért. Az értekezletre szóló meghívót két anglikán püspök mellett az angol unitáriusok közül dr. Estlin Carpenter a Manchester College igazgatója és Bowie a Br. és Külföldi Unitárius Társulat titkára is aláírták. Az értekezlet albizottságot küldött ki az előkészítésre s ebben az unitárius titkár is szerepel.

Vallás, hit és szabadság. E három szép szó a czime a genfi konferenciáról kiadott vaskos magyar könyvnek. A ki a vallás változatait látni és élő emberek ajakáról hallani akarja, a ki megakar győződni, hogy a tudomány mellett megfér a hit és hogy a vallás és a hit épen úgy megkívánja a tudást, mint minden egyéb a mi élni akar, az nem teheti jobb helyre a pénzét, mint ha megvásárolja ezt a könyvet. A Dávid Ferencz Egylet tagjai, ha a szerkesztőségénél rendelik meg 2 koronáért. Postai költséggel együtt 2 kor. 20 fillérért kapják.